õpetamise tagajärjed pisikeseks. Linnas ja alevis on õpetamisolud mitmeti paremad. Iga 1000 elaniku kohta tuleb Tartumaal keskmiselt 103 algk. õpil. (maal ja alevis 105.6 ja linnas 99.3). Kutsehariduse eest hoolitsemine puudub Tartumaal täiesti, sest olemasolevad kaks kooli ei suuda nõudeid kuidagi rahuldada. Hariduse tõstmiseks väljaspool kooli aitavad jõudumööda kaasa seltsid, korraldades loenguid, kursusi, näitemänge, laulukoore jne., või soetades raamatukogusid ja edendades lugemist.

Usuliselt on Tartumaa rahvastik enamuses luteriusuline (ligi 85%) ja ainult vähem osa (10—12%) veneusulisi, ülejäänud mitmesugust muud usku (baptistid, metodistid, adventistid jne.). Üld-rahvalugemise andmete puudusel on võimatu saada täpsamat kujutelma maakonna usulisest koosseisust, sest et kohalikelt vaimulikelt saadud andmed on suurendatud ja vähe usaldatavad. Osalt aga pole neid andmeid üldse võimalik saada, eriti vähemate usulahkude üle.

Tervishoiulised olud. Sanitaartopograafilisi uurimisi on Tartumaal toimetatud[1]) 24 vallas (Ahjal, Alatskivil, Avinurmes, Haaslaval, Kaareperes, Kastre-Võnnus, Kavastus, Kirepis, Kokoras, Kongotas, Kuremaal, Laius-Tähkveres, Lohusuus, Mäksal, Palal, Peipsiäärses, Rannal, Rannus, Rasinal, Roelas, Valgutas, Vana-Kuustes, Vaste-Kuustes ja Võtikveres) ja 2 alevis (Jõgeval ja Mustvees). Nimetatud valdade elamute üldarvust (10 790) on uuritud keskmiselt 10.0%. Neist asusid madalal ja niiskel kohal 25.7%; kevadise suurvee all kannatasid 15.9% ning ainult ülejäänud rahuldasid oma asemega enam-vähem tervishoiulisi nõudeid. Elamuist oli lagunenuid — 14.0%, kitsaid — 17.2% ja suitsutaresid — 0.5%. Saunu oli 70.5% elamuist ning peldikuid — 71.4%. Viimastest olid korralikud ainult — 55.0%, lagunenud — 14.9% ja vähe tarvitatavad 1.5%. Joogivee võtsid 48.2% salvkaevust, 30.0% pumpkaevust, 0.7 puurkaevust, 0.8% allikaist, 0.4% järvest ja 0.5% jõest. Keemilised vee uurimised, mida tehtud 89 veeproovi juures, näitavad, et vesi oli joogiks kõlvuline 41.5%, kõlbmatu 21.3% ja kahtlane 37.2%.

Elamud on valdavamalt vanema aja ehitused. Rehealusest ja rehetoast eraldi elamuid on vähe, tihedamini tuleb neid ette jõukamais valdades (Rannus, Kirepis). Ehitusmaterjaliks on peaasjalikult puu, mõnes kohas ka kivi ja savi (Rannu vallas). Tervishoiuliselt iseäranis palju soovida jätavad asunikkude praegused elamud ja korterid, millede suurimaks puuduseks on kitsus.

Arstiabi kättesaadavust väljendab 15. tabel (23. lhk.), kust näha, et Tartumaal asub 16 jaoskonna- ja 5 era-arsti. Üksikuis arstijaoskonnis kõigub elanikkude arv 4679 (Kursi) ja 13 298 (Tartu) vahel. Nimelt on kümnes jaoskonnas 4679—8000, kolmes jaoskonnas — 8001—10 000 ja kolmes jaoskonnas üle 10 000 elanikku. Rahvarikkamais jaoskonnis asuvad aga veel era-arstid, mis arstiabi kättesaadavust

1) Uurimisi on toimetanud arstid ja arstiteaduse üliõpilased prof. A. Rammul'i juhatusel ja Tervishoiu Peavalitsuse ainelisel toetusel.